

פרשת נח: האם מותר לספר שנראית קשת בשמים

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה (ט, יד), על הופעת הקשת, כסימן בין הקב"ה לעולם שלא יביא יותר מבול: "וְהָיָה בְּעָנְנֵי עֶגְלֹתֶיךָ וְנִרְאָתָהּ הַקֶּשֶׁת בְּעָנָן. וְזָכַרְתִּי אֶת-בְּרִיתִי... וְלֹא-יְהִי עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחַת כָּל-בָּשָׂר". מהפסוק משמע שהופעת הקשת החלה רק לאחר המבול, אך ידוע כי מבחינה טבעית היא שילוב של גשם ושמם. המפרשים דנו בדילמה זו:

א. **האבן עזרא** (ט, יב) הביא דעה הסוברת שאכן קודם המבול לא הייתה קשת. לא משום שלאחר המבול התחדש חוק הטבע הגורם לאור ולגשם ליצור קשת, אלא שלפני המבול השמש הייתה חלשה יותר, ולא היה בכוחה ליצור קשת. **האברבנאל** (שם) כתב בכיוון דומה, שלאחר המבול העננים נהיו פחות דחוסים ואפשרו לשמש לעבור דרכם וליצור קשת.

ב. **הרמב"ן** (ט, יב) חלק וכתב, שעל כרחינו יש להאמין לדברי היוונים שהקשת היא תופעה טבעית, שכלל הנראה הייתה מעולם. לטענתו, מה שהתחדש במבול אינה הקשת, אלא מה שהיא מסמלת. עד כה הקשת הייתה תופעה טבעית, אלא שלאחר דברי הקב"ה מטרתה הייתה גם להזכיר את המבול. ובלשונו:

"ואנחנו על כרחנו נאמין לדברי היוונים שמלהט השמש באוויר הלח יהיה הקשת בתולדה, וכאשר נסתכל עוד בלשון הכתוב נבין כן, כי אמר את קשתי "נתתי" בענן, ולא אמר "אני נותן" בענן, ומלת קשתי מורה שהייתה לו הקשת תחלה. ולכן נפרש הכתוב, הקשת אשר נתתי בענן מיום הבריאה תהיה מן היום הזה והלאה לאות ברית ביני וביניכם."

ג. ניתן להעלות אפשרות שלישית. בעוד שהמפרשים השונים סברו שמאז ומעולם מגע של שמש ומים יצרו קשת, מפשט פסוקי התורה משמע, שלפני המבול לא היה חוק הטבע היוצר קשת, והוא נוצר רק אחרי המבול כהבטחת הקב"ה שקשת זו תהווה סימן לשלום בינו לבין העולם (ועיין במהר"ל באר הגולה, השישי, עמ' קו).

בעקבות הפרשה המזכירה את הקשת וכן החורף שבפתח, נעסוק השבוע בהלכותיה. ראשית נראה מחלוקת הפוסקים האם אכן אסור להסתכל בקשת. בהמשך נראה מתי יש לברך את ברכת הקשת, והאם מותר להפנות תשומת ליבו של אדם אחר לקשת על מנת שיברך את הברכה המתאימה. לסיום נעסוק בהלכות נוספות הקשורות לחורף, ברכת הרעמים והברקים.

הסתכלות בקשת

האם מותר להסתכל בקשת? הגמרא במסכת חגיגה (טז ע"א) מונה שלושה דברים בהם אסור להסתכל והמסתכל בהם עיניו כהות קשת, נשיא וכהנים. נחלקו הפוסקים כיצד לבאר את דברי הגמרא, האוסרת להסתכל על קשת:

א. **המאירי** (יא ע"ב ד"ה אמר המאירי) כתב שאין הכוונה שאסור להסתכל בקשת עצמה, שהרי היא תופעת טבע, וכן נראה שנקט **הרמב"ם** שהשמיט איסור זה. לשיטתו כוונת הגמרא לרמז, שהקשת מסמלת את האלוהי שמעבר להשגת העיון האנושי. המסתכל בקשת הוא אדם המנסה לחקור בנושאים שהשכל האנושי אינו מסוגל לחקור בהם, כמו במראה כבוד ה'. ובלשונו:

"ואמנם בעניין 'מה לפני' רמז דבר אחר מוכרח באמונה והוא, שעם הגיע האדם לידיעת הדברים שאפשר לדעתם מצד המופת והחקירה יצטרך להאמין דברים אחרים מצד האמונה שלא יכניסם תחת גדר המופת והעיון, ולכן טוב לו שישאירם על משענת הקבלה והנבואה וכל שלא חס על כבוד קונו פירשו בגמרא זה המסתכל בקשת, רוצה לומר הנכנס במחקר הרמז במקרא שנזכר בו ענין הקשת האמור עליו הוא מראה דמות כבוד ה'."

ב. **הרא"ש** (כלל ד, ג) כמו רוב הראשונים חלק וסבר, שהכוונה לקשת ממש, ושאסור להסתכל בה כיוון שלמעשה היא מהווה סימן רע, שקב"ה רוצה לעיתים להחריב את העולם ואינו מחריבו בגלל הברית, וכן פסק **השולחן ערוך** (רכט, א). כך הסביר גם את ברכת הקשת, "זכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו" – זו הברית שכרת הקב"ה עם נח והוא נאמן במאמרו שלא יחריב את העולם. לשיטתו איך ניתן לברך על הקשת?! והרי אסור להסתכל עליה! **הרא"ש** (מובא באבודרהם עמ' שמד) עמד על קושיה זו וכתב, שיש חילוק בין ראייה להסתכלות, חילוק המופיע במספר סוגיות. ראייה היא התבוננות מעמיקה המכוונת לקלוט את מראה הקשת וזו נאסרה. הסתכלות לעומת זאת היא שטחית, והיא מותרת.

הפניית תשומת לב לקשת

לפי המאירי שהאיסור להסתכל בקשת הכוונה לאיסור השגות האלוהיות, וודאי שהרואה קשת בשמים יכול להפנות תשומת לב חברו כדי שיברך גם, שהרי אין בראייתו איסור. האם זו תהיה גם דעת שאר הראשונים והשולחן ערוך שפסק כמותם¹, שלשיטתם קיים איסור של ממש להתבונן בקשת? נחלקו האחרונים:

א. **החיי אדם** (ג, ד) ו**כף החיים** (רכט) סברו, שהמסתכל בקשת אינו יכול להסב תשומת ליבם של אחרים, שהרי יש כאן סמל לפורענות שייתכן והייתה אמורה לבוא לעולם ומנעה רק בגלל הבטחת הקב"ה לא להשמיד את העולם - והגמרא במסכת פסחים (ג ע"ב) כותבת, שיש להימנע לספר דבר רע לחברו.

ב. **הרב עובדיה** (חזון עובדיה ברכות, עמ' תעב) בעקבות הברית כהונה חלק וסבר, שאדרבה, יש עניין לספר על קשת שבשמיים. ראשית, כדי לשמוח ולתת תודה לקב"ה שהבטיח שלא יחריב את העולם. שנית, למרות שכאמור הקשת מסמלת שהיה מקום להחריב את העולם, יש לספר על כך, כדי שהרואים יתעוררו לתשובה.

¹ יש להעיר, **שהבן איש חי** (עקב שנה א', יז) הביא בשם **הגאון המהר"י**, שלמעשה יש שני סוגי קשת, משום כך אין לברך על הקשת בשם ומלכות כיוון שלא יודעים האם הקשת הנראית בשמים היא הקשת עליה יש לברך. למעשה הבן איש חי דחה דברי המהר"י כיוון שמדובר בדרוש ודברים אלו לא הוזכרו על ידי הפוסקים. בכל זאת הוסיף, שהמברך בלי שם ומלכות יש לו על מה לסמוך.

דנו הפוסקים במספר הלכות נוספות הקשורות לקשת. א. האם כדי לברך יש לראות דווקא קשת שלימה. ב. כל כמה זמן יש לברך ברכת הקשת. ג. האם יש לברך על קשת הנראית במים המותזים, כפי שמצוי במפלי הניאגרה:

א. **קשת חלקית:** הביאור הלכה הסתפק בשאלה האם אפשר לברך על ראיית קשת לא שלמה, ונשאר בספק. משום כך, פסק **בתשובות ונהגות** (ג, עו) שספק ברכות להקל ואין לברך. אמנם, מהעובדה שהראשונים והאחרונים לא דנו בשאלה זו למרות שכיחותה, עולה מדבריהם שמותר לברך על חצי קשת, וכן כתב **הרב עובדיה** (ט"ו בשבט, עמ' תעג), שהמברך לא הפסיד. ובלשונו: "ובספר ברית כתב שלפעמים לא תראה כל הקשת, והוא ספק קשת, ודינו לעניין ברכה כספק ברכות. אבל בשו"ת דברי שלום כתב דמסתברא שאין חילוק בזה, וכל שראה אפילו מקצת מן הקשת מברך עליו. וכן כתב בספר מעדני דניאל, ובספר ברכת ה', וכן כתב בספר ילקוט יוסף, והמברך יש לו על מי לסמוך."

ב. **זמן הברכה:** ברכה על הרים יפים, מקום שנעשה בו נס ועוד היא אחת לשלושים יום, ברכה על הרעמים והברקים יש לברך כל פעם שהם מופיעים מחדש, דהיינו לאחר שהשמיים התבהרו והחלה שוב סופה. מה הדין לגבי הקשת? **המאמר מרדכי** (רכט, א) הסתפק בכך, וכתב שיש לפשוט את הספק מביאור ההבדל בין תדירות הברכה על ההרים לבין תדירות הברכה על הברקים.

אם על הרים מברכים רק פעם בשלושים יום כיוון שהם תמיד נשארים אותם הרים, ועל הרעמים וברקים כל פעם מחדש כיוון שגם הופעתם מתחדשת כל פעם מחדש - הרי דינה של הקשת שווה להרים, כיוון שניתן לומר שתמיד מדובר באותה הקשת (שנראה בערב שבת בבריאת העולם). אולם, אם הסיבה שמברכים על הרים פעם בשלושים יום היא כיוון שניתן ללכת לראותם בכל עת - אזי דין הקשת שווה לרעמים והברקים, כי על שניהם לא ניתן לצפות בכל עת. ובלשונו:

"בטעם חילוק ברקים ורעמים משאר דברים משום דכל רעם וברק הוא דבר בפני עצמו ואינו הראשון, מה שאין כן שאר דברים, נראה לכאורה דבקשת אין לברך אלא מל' יום לל'. אם טעמא משום דשאר דברים כגון ימים הם דברים העומדים במקומם ובידו של אדם לילך ולראותם פעם אחר פעם, יוצא לנו מזה דבקשת נמי צריך לברך אפילו תוך ל' יום."

למסקנה פסק המאמר מרדכי, שהטעם העיקרי הוא הטעם השני שהעלה (בין השאר בגלל שהקשת באמת אינה נשארת בשמים אלא מתחדשת מפעם לפעם), וכיוון שכך יש לברך על הקשת בכל פעם שרואים אותה מחדש ולא רק פעם בשלושים יום כפי שמברכים על הרעמים, וכן פסק להלכה גם **הברכי יוסף** (מחזיק ברכה, א).

ג. **קשת שאינה בשמים:** האם יש לברך על קשת הנראית במים? **הרב רבינוביץ'** (שיח נחום ס"י ג) פסק שאין לברך על קשת זו. והוא נימק, שהפסוק בפרשת נח הדין בקשת הוא "והָיָה בְּעֵנְי עֵנָן עַל-הָאָרֶץ וְנִרְאָתָה הַקֶּשֶׁת בְּעָנָן" - משמע דווקא כאשר הקשת באה בענן. עוד הוסיף כטעם משני, שלדעת **הראב"ד** ברכת הקשת (ושאר ברכות הראייה) יש לברך ללא שם ומלכות. ואמנם להלכה לא נפסק כמותו, אך מכל מקום ניתן לצרף את שיטתו.

ברכת הרעמים והברקים

כאמור, גם ברכת הברקים בדומה לברכת הקשת יש לברך בכל פעם שמתבהרים השמים והתחילה סופה חדשה, ולא רק פעם בשלושים יום. איזו ברכה יש לברך עליהם? נחלקו בכך הראשונים בעקבות המשנה (נד ע"א) והגמרא במסכת ברכות (נט ע"א).

המשנה כותבת שעל הרים יוצאי דופן, יש לברך 'עושה מעשה בראשית'. תממה הגמרא, וכי רק על הרים ניתן לברך עושה מעשה בראשית ולא על ברקים ורעמים?! והרי נאמר 'ברקים למטר עשה' - והרי גם הם חלק ממעשי בראשית. ומתרתצת הגמרא בשם רבא שיש לברך שתי ברכות, 'שכוחו וגבורתו מלא עולם' 'ועושה מעשה בראשית'. חלקו הראשונים בביאור כוונת רבא:

א. **הרי"ף** (מב ע"ב בדה"ר) **והתוספות** (ד"ה רבא אמר) הבינו שכוונת רבא לומר, שכיוון שבברקים ורעמים יש סברא לברך את שתי הברכות, לכן השומע והרואה ברק ורעם, יכול לבחור איזו ברכה מהשתיים לברך. ב. **הרשב"א** (ד"ה רבא) חלק וכתב, שמפשט לשון הגמרא משמע שיש לברך את שתי הברכות, מה שאין כן בברכת ההרים שניתן לברך רק 'עושה מעשה בראשית'.

להלכה

להלכה פסק **השולחן ערוך** (רכז, א) כדעת הרי"ף, כיוון שכך דעת רוב הראשונים. עם זאת העיר **הט"ז** (שם, א) שמנהג העולם לברך על רעמים 'שכוחו וגבורתו מלא עולם' ועל הברקים 'עושה מעשה בראשית', יתכן מפני שהרעמים מראים יותר את כוחו של הקב"ה בכל העולם מה שאין כן הברקים. מה הדין כאשר נראה ברק ותוך פחות משלוש שניות נשמע רעם? נחלקו האחרונים:

א. **המגן אברהם** (שם, א) כתב שבמקרה זה יש לברך רק 'עושה מעשה בראשית', שהרי אפשר לצאת ידי חובה בברכה אחת, ומסתבר לברך דווקא ברכה זו כיוון שכאמור לא כל כך שייך לברך 'שכוחו וגבורתו מלא עולם' על ברקים. כך פסק גם **ערוך השולחן** שהוסיף שהמברכים שתי ברכות מברכים ברכה לבטלה. ובלשונו:

"על כל אלו הדברים מברך שכחו וגבורתו מלא עולם, ויכול לברך ברכת עושה מעשה בראשית. ולפי זה בעת הרעם שקודם לו כרגע נראה ברק מברך על שניהם ברכה אחת, איזה ברכה שירצה. והעולם נוהגים לברך על הברק עושה מעשה בראשית ועל הרעם שכחו וכו', ולעניות דעתי הברכה השנייה היא ברכה לבטלה."

ב. **האליה רבה** (שם, ד) חלק על המגן אברהם, וכתב שמנהג העולם לברך שתי ברכות על ברק ורעם הנראים ביחד, ויש למנהג על זה בסיס. **ראשית** כיוון שבידו לברך ברכה שונה על כל תופעת טבע, הרשות בידו. **שנית** יש להוסיף את דעת הרשב"א שראינו לעיל, הסובר שיש לברך בכל עניין שתי ברכות על ברק ועל רעם בכל מצב, ולא דווקא כאשר הם לא באים ביחד.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²